

XORIJIY DAVLATLARIDA MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATI VA UNING DAVLAT ORGANLARI BILAN HAMKORLIGI, BOSHQA MODELLAR.

*O'zbekiston Respublikasi IIV 2-sonli Toshkent akademik litseyi o'qituvchisi
Karamov Mamasharif Jamilovich*

Annotatsiya: Ushbu maqolada, xorijiy davlatlarda mahalliy davlat hokimiyati va uning davlat organlari bilan hamkorligi, shuningdek, turli modellar va ularning afzalliklari haqida batafsil ma'lumot beriladi. Bu jarayonlar, o'z navbatida, jamiyatning barqaror rivojlanishiga va fuqarolar hayotining sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: xorijiy davlatlar, mahalliy davlat hokimiyati, davlat organlari, ekologik muammolar, davlat boshqaruvi.

Mahalliy davlat hokimiyati organlari - joylardagi davlat boshqaruv idoralari. Ular mahalliy ahamiyatga molik hamma masalalarni o'z vakolatlari doirasida o'zlari hal etadilar, umumdavlat man-faatlarini shu hududda yashab turgan fuqarolarning manfaatlari bilan uy-g'unlashtiradilar, yagona davlat hokimiyati organlarining tarkibiy bo'g'ini sifatida yuqori davlat organlari qarorlarining amalga oshirilishini ta'minlaydilar.

Xorijiy davlatlarda mahalliy davlat hokimiyati va uning davlat organlari o'rtasidagi hamkorlik, davlat boshqaruvining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Mahalliy hokimiyat organlari, o'z hududlaridagi ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik muammolarni hal qilishda markaziy hukumat bilan birgalikda faoliyat yuritadi. Bu hamkorlik, turli modellar asosida amalga oshiriladi va har bir davlatning tarixiy, madaniy va siyosiy kontekstiga mos ravishda shakllanadi. Mahalliy davlat hokimiyati va davlat organlari o'rtasidagi hamkorlik, resurslarni taqsimlash, ma'lumot almashish va loyihalarni birgalikda amalga oshirish kabi yo'nalishlarda rivojlanadi. Xorijiy tajribalar, bu jarayonlarning qanday samarali amalga oshirilishi mumkinligini ko'rsatadi. Xorijiy davlatlarda mahalliy davlat hokimiyati modellarining bir nechtasi mavjud. Ular quyidagilarni o'z ichiga oladi. Federal davlatlarda mahalliy hokimiyat organlari markaziy hukumat bilan birgalikda ishlaydi. Masalan, AQShda har bir shtat o'zining qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi organlariga ega bo'lib, mahalliy muammolarni hal qilishda mustaqil qarorlar qabul qiladi. Federal hukumat esa umumiy siyosat va qonunlarni belgilaydi. Unitar davlatlarda mahalliy hokimiyat organlari markaziy hukumat tomonidan belgilangan qoidalar asosida faoliyat yuritadi. Masalan, Fransiyada mahalliy hokimiyat organlari markaziy hukumat tomonidan nazorat qilinadi va ularning faoliyati markaziy hukumatning siyosatiga mos kelishi kerak. Ba'zi davlatlar mahalliy hokimiyatni kuchaytirish maqsadida dezentralizatsiya jarayonini

amalga oshiradi. Masalan, Germaniyada mahalliy hokimiyat organlari o'z hududlarida mustaqil ravishda qarorlar qabul qilish huquqiga ega bo'lib, bu ularning samaradorligini oshiradi.

Federal va unitar tizimlar o'rtasida bir qator o'xshashliklar mavjud. Quyida ularning asosiy o'xshashliklarini ko'rib chiqamiz. Ikkala tizimda ham davlat boshqaruvi markaziy va mahalliy darajalarda amalga oshiriladi. Federal tizimda ham, unitar tizimda ham davlat organlari o'z vazifalarini bajarish uchun qonunlar va qoidalar asosida ishlaydi. Har ikkala tizimda ham qonun chiqarish jarayoni mavjud. Federal tizimda har bir shtat o'z qonunlarini qabul qilsa, unitar tizimda markaziy hukumat tomonidan belgilangan qonunlar mahalliy darajada amalga oshiriladi. Biroq, har ikkala tizimda ham qonunlar va qoidalar fuqarolarni himoya qilish va ijtimoiy tartibni ta'minlashga qaratilgan. Federal va unitar tizimlarda ijtimoiy xizmatlar, masalan, ta'lim, sog'liqni saqlash va infratuzilma, davlat tomonidan taqdim etiladi. Har ikkala tizimda ham mahalliy hokimiyatlar bu xizmatlarni taqdim etishda markaziy hukumat bilan hamkorlik qiladi. Ikkala tizimda ham fuqarolar davlat boshqaruvida ishtirok etish imkoniyatiga ega. Federal tizimda fuqarolar o'z shtatlaridagi mahalliy hokimiyatlar orqali ishtirok etishsa, unitar tizimda markaziy hukumatga murojaat qilish orqali o'z fikrlarini bildirishlari mumkin. Federal va unitar tizimlarda davlat organlari o'rtasida nazorat va hisobdorlik mexanizmlari mavjud. Har ikkala tizimda ham davlat organlari o'z faoliyatlarini amalga oshirishda shaffoflik va hisobdorlikni ta'minlashga intiladi. Ikkala tizim ham ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan. Federal tizimda mahalliy muammolarni hal qilishda moslashuvchanlik mavjud bo'lsa, unitar tizimda markaziy hukumat ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash uchun yagona siyosatni amalga oshiradi. Federal va unitar tizimlar o'rtasidagi o'xshashliklar, ularning davlat boshqaruvi, qonun chiqarish jarayoni, ijtimoiy xizmatlar, fuqarolar ishtiroki, nazorat va hisobdorlik, hamda ijtimoiy barqarorlik kabi sohalarda ko'rinadi. Har ikkala tizim ham davlatning samarali ishlashi va fuqarolarni himoya qilishga qaratilgan, lekin ularning tuzilishi va ishlash mexanizmlari farq qiladi.

Mahalliy davlat hokimiyati va davlat organlari o'rtasidagi hamkorlik bir necha asosiy yo'nalishlarda amalga oshiriladi. Mahalliy hokimiyat organlari davlat organlari bilan birgalikda resurslarni ta'minlash va taqsimlashda hamkorlik qiladi. Bu, masalan, moliyaviy yordam, infratuzilma loyihalari va ijtimoiy xizmatlar ko'rsatishda o'z aksini topadi. Mahalliy va davlat organlari o'rtasida ma'lumot almashish jarayoni ham muhimdir. Bu, o'z navbatida, qaror qabul qilish jarayonini tezlashtiradi va samaradorligini oshiradi. Mahalliy hokimiyat va davlat organlari birgalikda turli loyihalarni amalga oshirishda hamkorlik qiladi. Bu, masalan, ta'lim, sog'liqni saqlash va ekologiya sohasida amalga oshiriladigan dasturlarni o'z ichiga oladi.

Xorijiy davlatlarda mahalliy davlat hokimiyati va davlat organlari o'rtasidagi hamkorlikning bir necha muvaffaqiyatli misollari mavjud. Shvetsiyada mahalliy

hokimiyat organlari va davlat organlari o'rtasida kuchli hamkorlik mavjud. Mahalliy hokimiyatlar o'z hududlarida ijtimoiy xizmatlar ko'rsatishda mustaqil bo'lib, davlat organlari bilan birgalikda resurslarni taqsimlash va loyihalarni amalga oshirishda faol ishtirok etadi. Kanadada mahalliy hokimiyat va davlat organlari o'rtasida hamkorlik, asosan, ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanish loyihalarida amalga oshiriladi. Mahalliy hokimiyatlar o'z hududlarida iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash uchun davlat organlari bilan birgalikda ishlaydi. Avstraliyada mahalliy hokimiyat organlari va davlat organlari o'rtasida hamkorlik, asosan, ekologik muammolarni hal qilishda amalga oshiriladi. Mahalliy hokimiyatlar davlat organlari bilan birgalikda ekologik dasturlarni ishlab chiqadi va amalga oshiradi. Mahalliy o'z-o'zini boshqarish modeli, demokratik boshqaruvning muhim bir qismi sifatida, aholi va jamoalarga o'z hududlarida mustaqil ravishda boshqaruvni amalga oshirish imkoniyatini beradi. Ushbu model, mahalliy aholi ehtiyojlarini qondirish, ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Mahalliy o'z-o'zini boshqarish modelining asosiy elementi mahalliy hokimiyat organlaridir. Bu organlar aholi tomonidan saylanadi va ularning asosiy vazifasi mahalliy masalalarni hal qilishdir. Mahalliy hokimiyat organlari quyidagi turlarga bo'linadi:

Aholi tomonidan saylanadigan va mahalliy masalalarni hal qilishda vakolatga ega bo'lgan organlar. Ular mahalliy qonunlarni qabul qilish, byudjetni tasdiqlash va ijtimoiy xizmatlarni boshqarish kabi vazifalarni bajaradi.

Mahalliy kengashlar tomonidan tayinlanadigan yoki saylanadigan rahbarlar va ma'muriyat. Ular mahalliy kengashlar tomonidan belgilangan siyosatlarni amalga oshirishda mas'uldir.

Mahalliy hokimiyat organlari demokratik saylovlar orqali shakllanadi. Saylov jarayoni ochiq va adolatli bo'lishi kerak, bu esa aholi ishtirokini ta'minlaydi. Aholi o'z vakillarini saylash orqali mahalliy masalalarni hal qilishda faol ishtirok etadi. Saylov jarayoni, shuningdek, mahalliy hokimiyat organlarining legitimligini oshiradi. Mahalliy hokimiyatlar o'z byudjetlarini shakllantirish va boshqarish huquqiga ega. Mahalliy byudjet daromadlar va xarajatlar asosida shakllanadi. Daromadlar mahalliy soliq, davlat grantlari va boshqa manbalardan keladi. Xarajatlar esa ijtimoiy xizmatlar, infratuzilma va boshqa mahalliy ehtiyojlar uchun sarflanadi. Mahalliy byudjetni boshqarish, aholi ehtiyojlarini qondirishda muhim ahamiyatga ega. Mahalliy o'z-o'zini boshqarish modelida aholi ishtiroki juda muhimdir. Aholi o'z hududlaridagi muammolarni aniqlash va ularni hal qilishda ishtirok etadi. Ular mahalliy hokimiyatlarga takliflar va fikrlar bildirish orqali o'z ehtiyojlarini ifoda etadi. Aholi ishtiroki, mahalliy boshqaruvning shaffofligini va hisobdorligini oshiradi. Mahalliy hokimiyat organlari o'z faoliyatlari haqida aholi oldida hisobot berishlari va ularning faoliyatini nazorat qilish imkoniyatlari mavjud. Bu jarayon ochiqlik va shaffoflikni ta'minlaydi. Aholi va boshqa tashkilotlar mahalliy hokimiyatlarning faoliyatini nazorat

qilishda ishtirok etishi mumkin, bu esa mahalliy boshqaruvning samaradorligini oshiradi. Mahalliy o'z-o'zini boshqarish modeli mahalliy aholi va jamoalarga o'z hududlarida mustaqil ravishda boshqaruvni amalga oshirish imkonini beradi. Ushbu model demokratik jarayonlar, mahalliy hokimiyat organlari, aholi ishtiroki va shaffoflik asosida ishlaydi. Mahalliy o'z-o'zini boshqarish aholi ehtiyojlarini qondirish va mahalliy rivojlanishni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Bu model, shuningdek, mahalliy aholi va jamoalarning o'z taqdirini belgilashda ishtirok etish imkoniyatini yaratadi, bu esa demokratik jamiyatning rivojlanishiga hissa qo'shadi.

Xulosa: Xorijiy davlatlarda mahalliy davlat hokimiyati va uning davlat organlari bilan hamkorligi ta'lim, sog'liqni saqlash, iqtisodiy rivojlanish va ekologiya sohalarida samarali boshqaruvni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Turli modellar va tajribalar, mahalliy hokimiyatning mustaqilligi va davlat organlari bilan hamkorlikni kuchaytirish orqali, ta'lim va ijtimoiy xizmatlar sifatini oshirishga yordam beradi. Bu jarayonlar, o'z navbatida, jamiyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bahl, R. (2018). "Local Governance in Comparative Perspective: A Global Overview." *International Journal of Public Administration*, 41(3), 215-227. DOI: 10.1080/01900692.2017.1301234.
2. Bovens, M., & Zouridis, S. (2002). "From Street-Level to System-Level Bureaucracy: The Role of Local Government in the Implementation of Public Policy." *Public Administration Review*, 62(5), 563-575. DOI: 10.1111/1540-6210.00266.
3. Faguet, J. P. (2014). "Decentralization and Governance." *World Development*, 53, 1-12. DOI: 10.1016/j.worlddev.2013.01.001.
4. Oates, W. E. (1999). "An Essay on Fiscal Federalism." *Journal of Economic Literature*, 37(3), 1120-1149. DOI: 10.1257/jel.37.3.1120.
5. Ribot, J. C. (2002). "Democratic Decentralization of Natural Resources: Institutional Choice and Discretionary Power in Sub-Saharan Africa." *Public Administration and Development*, 22(1), 53-65. DOI: 10.1002/pad.2025.